

Summary

The article the problems of derivate of anthroponyms of oykonoms Podillya are examined, etymology of the analysable names of settlements, feature of word-formation, taken away this region of Ukraine.

Key words: *place names, toponimikon, anthroponyms oykonym, derivation, native composite names occasional formation.*

УДК 811.161.2'373.21

Михайличенко Н. Є.
Львівський національний
університет імені Івана Франка

ОЙКОНІМИ УКРАЇНИ НА *-ИЦЯ* ВІДАПЕЛЯТИВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

„Як би ти знав, як много важить слово”. Ці слова Великого Митця передають неоціненне значення кожного слова, написаного, сказаного чи зафіксованого. Адже будь-яке слово передає певну інформацію, почуття, душевний стан людини тощо. Слово має свою енергію, як і людина чи будь-який предмет. Ойконіми також є великим надбанням кожної мови, народу, адже передають таку інформацію, про яку інколи ми можемо дізнатись лише з них. Адже в них зафіксована мотивація іменування окремого поселення.

Ойконіми із формантом *-иця* належать до однієї зі слов'янських архаїчних моделей. Саме в них зафіксовані давня історія та культура поселенців.

Суфікс *-иця* ще у праслов'янський період був важливим засобом утворення іменників – осіб та тварин за їхніми зовнішніми ознаками (*jalovica* < *jalovъ* – „безплідний”), деяких видів рослин (*bukovica* < *bukovъ* – „подорожник”), назв об'єктів фізичної географії (*глиниця* – „місце добування глини”), назв локальних понять тощо. Тож нерідко основами ойконімів на *-иця* ставали такі суфіксальні іменники та апелятиви, що вказували на специфіку та різноманітні особливості місцевості.

Найменування, що вказують на спосіб освоєння, заселення місцевості, характер ґрунту, рельєфу, рослинного покриву тощо, називаємо відтопографічними. Специфічною рисою багатьох ойконімів цього класу

є те, що вони утворилися шляхом субстантивації відносних прикметників на **-ов-**, **-ин-** за посередництвом апелятивів, які виражають відношення до того, що характеризують.

Часто основами таких ойконімів стають місцеві географічні терміни – тобто апелятиви-назви об'єктів фізичної географії.

Ураховуючи різноманітність лексичної бази ойконімів цього класу, виділяємо низку лексико-семантичних груп твірних основ таких назв.

1. Ойконіми із твірними основами, що вказують на особливості ґрунту та властивості водних об'єктів. Сюди належить низка ойконімів: **Блотниця** (Прилуцький полк, АТУ ЛУ, с. 85), **Болотниця** (2005, Народицький р-н Жт., АТУ У 2005, с. 178), **Озерниця** (*Oziernica*, 1543, належало до Ковеля, AS IV, с. 341), **Бродниця** (2005, Зарічненський р-н Рв., АТУ У 2005, с. 478), **Глиниця** (2005, Радомишльський р-н Жт., АТУ У 2005, с. 185), **Гнійниця** (*Gnojnica*, 1508, Перемишльська земля, Краківець, *Żdz XVIII/1*, с. 107), **Пісковиця** (*Piskowicza*, 1411, дворище, біля Облазниці, Др., AGZ III, с. 164), **Рудиця** (1946, Заболоттівський р-н Вл., Укр. АТП, с. 53).

2. Ойконіми із твірними основами на означення особливостей рослинного та тваринного світів у місцевості: **Сливниця** (2005, Старосамбірський р-н Льв., АТУ У 2005, с. 372), **Вербиця** (1946, Великодедеркальський р-н Тр., Катеринівська слр., Укр. АТП, с. 559); (2005, Шумський р-н Тр., АТУ У 2005, 546); (2005, Жидачівський р-н Льв., АТУ У 2005, 352); (*Wierzbica*, д. Мостиська Малі, ц. Жовква, 1785 – 1788, Й XIX – 150, 50); (1946, Ходорівський р-н Др., Укр. АТП, с. 155), **Вільховиця** (2005, Мукачівський р-н Зк., АТУ У 2005, с. 203), **Дубровиця, Домбровиця** (*Dąbrowica*, 1615, Летичівський п-т, Крикун II, с. 496); (2005, Яворівський р-н Льв., АТУ У 2005, с. 377); (2005, Дубровицький р-н Рв., АТУ У 2005, с. 477); (*Дубровиця*, 1183, Туровська земля, тепер горище в м. Дубровиця – райцентр Рв., ЕСЛНГПР, с. 53); (*Dąbrowica*, XVI ст., Овруцький п-т, *Żdz XXII*, с. 651); (2005, Камінь-Каширський Вл., АТУ У 2005, с. 76), **Липовиця** (*Lipowica*, 1890, ст-тво Перемишль, Вуйковичі, SORG, с. 408); (2005, Рожнятівський р-н І-Ф, АТУ У 2005, с. 253), **Тростяниця** (2005, Малинський р-н Жт., АТУ У 2005, с. 177); (2005, Мукачівський р-н Зк., АТУ У 2005, с. 204); (*Trestennica*, 1577, Волинське в-во, Луцький п-т, *Żdz XIX*, с. 56).

3. Ойконіми із твірними основами на означення особливостей рельєфу. Сюди, зокрема, належать ойконіми: *Кам'яниця* (Волинська, Закарпатська, Рівненська, Київська області), *Горбовиця* (*Horbowica*, д. Крехів, ц. Жовква, 1785–1788, Й XIX – 57, 1819–1820, Ф XIX – 81, 84), *Гориця* (*Горыца*, 1610, біля Ржова Володимиривого, АЮЗР IV, с. 336); (*Horyca*, 1537, Звягельський п-т, Волинь, AS IV, с. 76); (2005, Славутський р-н Хм., АТУ У 2005, с. 624); (2005, Менський р-н Чрг., АТУ У 2005, с. 6910), *Полянниця* (*Polanica*, 1890, ст-тво Болехів, Долина, SORG, с. 142); (*Polonica*, 1640, Львівський п-т, AGZ X, с. 249), *Ямиця* (1946, Любешівський р-н Вл., Укр. АТП, с. 63).

4. Ойконіми із твірними основами на означення первісного чи сучасного вигляду поселення, особливостей його розташування: *Вишниця* (*Wisznica*, XVI ст., Волинь, Żdz VI, с. 37), *Довгоселиця* (суч. Дідівщина, Фастівський р-н Кв., ІМС Кв., с. 703), *Красноселиця* (1972, Олександрівський р-н Кр., ІМС Кр., с. 585), *Круглиця* (1946, Ратнівський р-н Вл., Укр. АТП, с. 69); (1946, Колківський р-н Вл., Укр. АТП, с. 59), *Передільниця* (2005, Старосамбірський р-н Лв., АТУ У 2005, с. 373), *Плоскиця* (*Ploskica*, 1604, Брацлавське в-во, Żdz XXI, с. 505).

5. Ойконіми із твірними основами на означення типу, призначення, статусу поселення. До цієї групи належать чи не найдавніші назви: *Волиця* (Вінницька, Львівська, Київська, Хмельницька, Житомирська, Волинська, Рівненська, Тернопільська області), *Городниця* (Тернопільська, Івано-Франківська, Черкаська, Вінницька, Житомирська області), *Новоселиця* (Чернігівська, Київська, Львівська, Вінницька, Волинська області).

6. Ойконіми із твірними основами на означення матеріальної та духовної культури поселенців. До цього пласту найменувань зараховуємо топоніми, твірні основи яких указують на матеріальні (організації, рід діяльності, шляхові сполучення тощо) та духовні цінності поселенців. Це ойконіми із твірними основами на означення антропогенних об'єктів на місцевості, особливостей господарської діяльності мешканців поселення, колективу, групи людей, організацій, будівель, підприємств, розташованих у поселенні, характеру, вдачі, духовних цінностей поселенців: *Дільниця* (*Dzielnica*, 1890, ст-тво Болехів, Долина, SORG, с. 140), *Закаплиця* (1946, Почаївський р-н Тр., Укр. АТП, с. 578), *Каплиця* (з 1930 – Западінка, Васильківський р-н Кв.,

ІМС Кв., с. 278), **Криниця** (2005, Носівський р-н Чрг., АТУ У 2005, с. 695); (2005, Лохвицький р-н Пл., АТУ У 2005, с. 450); (1946, Любешівський р-н Вл., Укр. АТП, с. 63); (1946, Ратнівський р-н Вл., Укр. АТП, с. 70) – крім того, у Львівській, Тернопільській, Рівненській, Хмельницькій, Чернівецькій областях; **Возовиця** (1946, Бобркський р-н Лв., Укр. АТП, с. 324), **Бортниця** (2005, Дубенський р-н Рв., АТУ У 2005, с. 476), **Сторожниця** (1946, Рожищенський р-н Вл., Укр. АТП, с. 950), (2005, Ужгородський р-н Зк., АТУ У 2005, с. 208); **Варниця** (1765, Глибоцький р-н Чрв., ІМС Чрв., с. 192), **Мельниця (Мельниця-Подільська, Мельниця-над-Дністром)** (2005, Борщівський р-н Тр., АТУ У 2005, с. 527), **Торговиця** (у Кіровоградській, Рівненській, Вінницькій, Івано-Франківській, Сумській областях), **Земниця (Земниці, 1852, Жиздринський п-т Калуської губернії, ЗРКЛУ, с. 296), Зірниця** (2005, Новомиколаївський р-н Зп., АТУ У 2005, с. 226).

7. **Відетнонімі та відособові назви поселень на -иця: Дівиця** (II пол. XVIII ст., Ніжинський полк, АТУ ЛУ, с. 55), **Ляшковиця** (1946, Кам'янець-Подільський р-н К-П, Укр. АТП, с. 997), **Молдавиця (Moldawica, 1407, південно-західна частина Буковини, AGZ VII, с. 208).**

Отже, аналіз ойконімів на **-иця** відапелятивного походження засвідчив назви із твірними основами топографічного характеру (**Яблуниця, Ямиця**), відетнонімі та відособові (**Своятиця, Ляшковиця**) найменування та онімі з основами, що означають матеріальні та духовні надбання поселенців (**Митниця, Винниця, Розумниця, Зірниця, Веселиця**).

Найчисельнішу групу становлять ойконіми, твірні основи яких указують на топографічні особливості місцевості, зокрема на типові ознаки ґрунту та водних об'єктів (**Теплиця, Рудниця, Чревиця**), характер рельєфу (**Полянниця, Облашниця, Горниця**), рослинний і тваринний світ (**Дубовиця, Вільшаниця**), тип поселення (**Волиця, Городниця, Новоселиця**) тощо. Менш продуктивними є ойконіми, твірні основи яких позначають матеріальні та духовні цінності поселенців, а саме – будівлі, підприємства (**Митниця, Мельниця**), рід діяльності поселенців (**Стадниця, Бортниця**), торговельні взаємини (**Торговиця**), духовні цінності мешканців (**Земниця, Чудниця**).

Список умовних скорочень назв використаних джерел

АТУ ЛУ – Адміністративно-територіальний устрій Лівобережної України. 50-х рр. XVIII ст. Каталог населених пунктів (За матеріалами архівних

податкових реєстрів). – К. : Археографічна комісія Центрального державного історичного архіву УРСР в м. Києві ; Інститут історії, 1990. – 218 с.

АЮЗР – Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной Комиссией для разбора древних актов. – Ч. 1. – К. : Университетская типография, 1859. – 640 с.

ЕСЛГНПР – Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / відп. ред. О. С. Стрижак. – К. : Наукова думка, 1985. – 255 с.

ЗРКЛУ – Зародження робітничого класу на Україні. Середина XVIII ст. – 1861 р. : [зб. док. і мат.] / упоряд. В. П. Баран, М. І. Бутич, І. І. Глизь. – К., 1982. – 493 с.

ІМС – Історія міст і сіл Української РСР. Полтавська область – Кримська область : у 26 т. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1967 – 1974.

ЙФМ – Йосифінська (1785 – 1788) і Францисканська (1819 – 1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів / відп. ред. П. Захарчишина. – К. : Львівська обласна книжкова друкарня, 1965. – 356 с.

Крикун М. – Крикун М. Кількість і структура поселень Подільського воеводства в I пол. XVII століття / М. Крикун // Записки НТШ. Т. ССXLIII. Праці Історично-філософської секції. – Львів, 2002. – С. 374 – 521.

Укр. АТП – Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. – К. : Укр. вид-во політичної літератури, 1947. – 1062 с.

AGZ – Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie / wyd. L. Tatomin, F. X. Liske, A. Prochaska. – Lwów : Nakł. T-wa Naukowego, 1865 – 1935. – Т. 1 – 20.

AS – Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. – Lwów, 1890. – Т. 3. – 556 s. ; 1890. – Т. 4. – 647 s. ; 1910. – Т. 6. – 305 s.

Ѕdz – Ѕródła dziejowe. – Warszawa : Skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa, 1877 – 1894. – Т. 5 – 22.

Анотація

У статті розглянуто ойконіми України на **-иця** відапелятивного походження. Виділено лексико-семантичні групи твірних основ назв поселень, в основах яких апелятиви на означення рельєфу, ґрунту, рослинного світу тощо місцевості.

Ключові слова: ойконім, відапелятивне походження, лексико-семантична група, суфікс.

Аннотация

В статье рассмотрены ойконимы Украины на **-иця** апеллятивного происхождения. Выделены семантические группы образующих основ названий поселений, в основах которых апеллятивы на определение рельефа, почвы, растительного мира и т.д. местности.

Ключевые слова: ойконим, атапеллятивное происхождение, лексико-семантическая группа, суффикс.

Summary

The article is devoted to Ukraine place names on **-иця**. Highlight semantic groups of generators based on the name of settlements, based on the definition topography, soil, flora, etc. areas.

Key words: *onym, apellyativ origin, lexical-semantic group, the suffix.*

УДК 811.161.2'373.22(477.87)

Нереп О. Б.

Ужгородський національний університет

МОТИВАЦІЙНА БАЗА ЗАКАРПАТОУКРАЇНСЬКОЇ УРБАНОНІМІЇ: АСОЦІАТИВНІ НЕОФІЦІЙНІ УРБАНОНИМИ

Урбанонімікон поки що належить до маловивченого прошарку топонімікону Закарпаття. Першою дослідницею, яка звернула увагу на закарпатоукраїнські урбаноніми як окрему топонімічну підсистему, була М. Романюк [14]. Однак мотиваційна база урбанонімії Закарпаття є практично не дослідженим питанням. Тому завданням нашої розвідки є проаналізувати групу так званих асоціативних неофіційних урбанонімів, що виділяється нами при розгляді мотивації урбанонімних назв. Призначення таких найменувань – викликати у мовців певні асоціації.

Аналіз мотивів номінації антропогенних географічних об'єктів населених пунктів дозволяє з'ясувати основні механізми найменування, а це, у свою чергу, дає певну картину сучасного культурного розвитку міського та сільського населення, адже показує основні його цінності, те, що на певному етапі видається авторам урбанонімів важливим і гідним увіковічення. Дослідження мотивації урбанонімії вказує на давню урбаністичну структуру міста, на соціальний, суспільний розвиток його мешканців та на історичну дійсність і умови, які впливали на життя і на урбаністичний розвиток міста.

Загалом у лінгвістиці під мотивацією розуміють вибір мовного матеріалу для позначення ознаки предмета з уже існуючого в мові складу морфем, відчуття носіями мови формально-семантичного асоціативного зв'язку певного слова з іншими членами словника, вибір ознаки предмета, яка стає представником предмета в цілому [16, с. 155].